

KAYIP SESLERİN İZİNDE

Emre Aracı

10 Downing Street'ten Naum Tiyatrosu'na

Emre Aracı; Londra'nın kalbindeki 10 Downing Street'ten Naum Tiyatrosu'na, Lady Hester Stanhope'tan Hoca Naum Efendi'nin hayatına uzanan, farklı coğrafyaların şehirleriyle farklı asırlardan yitik yaşamların sahnelerini adeta gözler önüne seriyor.

Londra'nın en tarihi ve görkemli centilmen kulüplerinden 106 Pall Mall'daki The Travellers'ın 1904'ten kalma orijinal asansörünün sürgülü kafes kapısını kapatıp da çatı katındaki odama çıkarken ve dışarıda yağmur hafif hafif pencerelere çarparken bir anda karşıdaki duvarda ressam Sir David Wilkie'nin fırçasından çıkma portresi gözüme çarpan fesli üniforması içerisindeki Walker Bey, daha doğrusu Amiral Sir Baldwin Walker (1802-1876), *Londra'da Türk İzleri* kitabımı iki yüz yıllık kütüphanesinde anlatmaya geldiğim bu eşsiz mekânda beni karşılayan hiç beklenmedik bir ev sahibi olarak karşıma çıktı. Zaten beni de buraya getiren Londra'nın kalbindeki bu centilmen kulübünün böylesine zengin, Doğu-Batı arasında girift, tarihi ve kültürel dokusundan başka bir şey değildi. The Travellers 1819 yılında Dışişleri Bakanı Lord Castlereagh (1769-1822) tarafından Napolyon devri savaşlarını takip eden Viyana Kongresi'nin hemen ardından kurulmuştu ve 'Seyyahlar Kulübü' anlamına gelen adından da anlaşıldığı üzere üyelik koşulu olarak adaylardan Londra'dan düz bir çizgi halinde çizilecek 500 mil mesafe ötesindeki bir coğrafyaya seyahat etmiş olmaları beklenmekteydi. Dolayısıyla o devir Osmanlı topraklarına seyahat etmiş pek çok asilzade ve diplomata bu derneğin kapıları açıktı. 31 Ekim akşamı kulüpte verdiğim konuşmamdan daha bir hafta öncesinde döndüğüm İstanbul'un Tepebaşı'ndaki İtalyan Kültür Merkezi, Casa d'Italia'nın sahnesinde, Levantenler Konferansı'nda Naum

106 Pall Mall'daki The Travellers Club
(Fotoğraf Emre Aracı)

Tiyatrosu'nun tarihçesini anlatmış olmam ise sanki Seyyahlar Kulübü'nün bu iki asırlık geleneğine bir tür sadakat gibiydi.

19. yüzyılda üyeleri arasında düklerin, mevki sahibi aristokratların, başbakan, bakan, büyükelçi, diplomat ve yüksek rütbeli subayların ağırlıklı olduğu The Travellers bilhassa İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük zorluklar içine düşmüş ve sadık üyelerinin desteğine rağmen Pall Mall'da yerleşik olduğu bu devasa sarayı, bir süre İstanbul'da da yaşamış olan, diplomat ve yazar Sir Harold Nicolson'ın da günlüğünde yazdığı gibi artık bir tür "yıpranmış kervansaraya" dönüşmüştü. The Travellers'ın eski görkemine dönmesi ancak 1980 sonrası iyileşen ekonomik koşullar ve başarılı idari kadrolar sayesinde olacaktı. Raffaello'nun Floransa'daki Palazzo Pandolfini'sinden esinlenerek geç Rönesans üslubunda mimar Sir Charles Barry'nin inşa ettiği kulüp binası tamamlandıği 1832 yılından bu yana aynen yerli yerinde

durduğu gibi, kanımca Londra'nın en güzel özel kütüphanelerinden biri olan ve ağırlıklı olarak seyyahların eserlerinin yer aldığı, Epikourios'taki Apollo tapınağından çıkma Bassae frizlerinin 19. yüzyıl kalıp dökümleriyle bezeli kütüphanesiyle birlikte, The Travellers Pall Mall'da adına yakışır bir tapınak havasını korumaya devam ediyor. Büyük kesme kristal avizelerin aydınlattığı "Coffee Room" adındaki kulübün yemek salonu ise İngiltere'ye has bu tür centilmen kulüplerinin özünün esasta 17. yüzyılda Londra'da açılan Türk kahvehanelerine dayandığının en somut işareti olarak karşımıza çıkıyor.

Böylesine bir ortamda bulunmanın etkisiyle İstanbul'da vermiş olduğum konferansla da örtüşen ortak bir konunun gündeme gelmesi ise belki de kaçınılmazdı. İngiltere başbakanlarının konutu 10 Downing Street'i İstanbul'un Naum Tiyatrosu'na bağlayan sıradışı bir kadın seyyahın öyküsüyle hayatı kesişmiş olan Michael Naum'un Londra gazetelerine yansımış olan yaşantısından hiç de beklenmedik kesitlerdi bunlar ve hepsi de İstanbul ve Londra arasında, Casa d'Italia'dan The Travellers Club'a, üstelik üyelik için gereken 500 milin üç katı bir mesafede ve iki asırdan fazla bir zaman diliminde, ama daha dün cereyan etmiş gibi şuurlarda taze bir şekilde gerçekleşmişti. O seyyahın adı Lady Hester Stanhope (1776-1839) idi ve yaşamından kısaca *Andante*'nin Şubat 2021 tarihli 172. sayısındaki "Donizetti Paşa'nın orkestrasını dinleyen bir İtalyan prenses" başlıklı yazımda o zaman sadece birkaç cümleyle bahsetmiştim. Oysa hayatı filmlere konu olacak türden sıradışı ve renkli, ama sonu da bir o kadar trajikti. Soylu bir aileye doğan Lady Hester 3. Stanhope Kontu ve Lady Hester Pitt'in kızları olarak 12 Mart 1776'da İngiltere'nin Kent bölgesindeki Chevening malikânesinde dünyaya gelmişti. Bugün İngiltere dışişleri bakanlarının Londra dışında haftasonlarını geçirdikleri konutu olarak kullanılan Chevening 17. yüzyılda mimar Inigo Jones'un eseri olarak inşa edilmişti. Chevening'i 1959'da İngiltere

'Walker Bey', Amiral Sir Baldwin Walker
(Sir David Wilkie, 1840)

hükümetine bağışlayacak olan ise The Travellers'ın da üyesi olan 7. Stanhope Kontu James Stanhope (1880-1967) idi. Böylelikle Lady Hester'in ailesi ve The Travellers Club arasında da bir bağ ortaya çıkmış oluyordu.

Esasında Lady Hester İngiltere'nin en nüfuzlu politik ailelerinden birine doğmuştu. Anne tarafından dedesi 1. Chatham Kontu William Pitt (1708-1778) Büyük Britanya'nın en önemli başbakanları arasındaydı. Amerika'nın Pennsylvania eyaletindeki Pittsburgh şehrinin adı onun soyadına atfen verilmişti. Pitt'in adaş oğlu da babasının izinden gidecek ve iki dönem başbakanlık yapacaktı. O da tarihe "Pitt the Younger", yani Genç William Pitt (1759-1806) olarak geçecekti. Genç William Pitt aynı zamanda Lady Hester'in de dayısı idi. Bekâr olan Genç Pitt'e 1804-1806 yılları arasındaki ikinci başbakanlık döneminde yeğeni Lady Hester de katılacak ve Downing Street'te verilen resmî davetlerde ev sahibeliği yaparak dayısına destek olacaktı. 1735'den beri İngiltere başbakanlarının resmi konutu olan 10 Downing Street, mütevazı

1900'lerin başında Pall Mall ve centilmen kulüpleri

'Çöl Kraliçesi' Lady Hester Stanhope
(Henry Colburn, 1845)

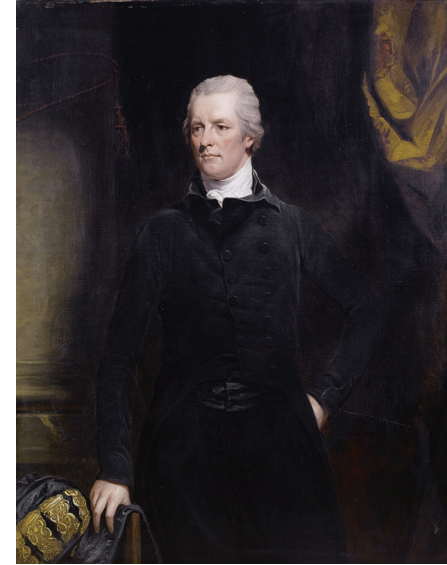
tuğla cephesi ve taçlı fenerli o ikonik siyah kapasıyla bugün de değişmeyen İngiltere'nin en önemli sembollerini arasında olduğu üzere, burada toplamda 20 yıl yaşamış olan Genç

William Pitt konutta en uzun ikâmet eden başbakan olarak tarihe geçecekti aynı zamanda.

Dayısının 1806'da 46 yaşındaki ani vefatının ardından Lady Hester, Oxford Street'in hemen kuzeyindeki Marylebone semtindeki Montagu Square'e taşındı. Ancak bir hayli maceracı bir yapıya sahip olduğu için ve geçmiş makalemin konusu olan Lord Byron'dan da fazlasıyla etkilenerek 1810 Şubat'ında Londra'dan ayrılarak Doğu'ya seyahat etmeye karar verdi. Esas amacı, Napolyon'un işgalinden sonra Mısır'a ulaşmaktı. Bu yolculuğunda, sonradan hayat öyküsünü kaleme alacak olan doktoru Charles Lewis Meryon, nedimesi Anne Fry ve sevgilisi Michael Bruce da ona eşlik ediyorlardı. Ama bir daha İngiltere'ye hiç geri dönmeyeceğinden de o zaman elbette ki habersizdi. Lady Hester ve maiyeti 1810 sonbaharında İstanbul'a vardılar. Yangınlardan dolayı ev bulamadığı Beyoğlu'nda yaşamak istememiş ve Tarabya'da Boğaz'a hâkim eski bir Türk evine yerleşmişti. Zaman zaman yerel giysiler içerisinde erkek kılığına girerek sokakları dolaşırdı. İstanbul sokaklarında renkli bir karakter olmalıydı. 6 ay sonra İstanbul'dan ayrılarak Mısır'a geçti ve oradan da ömrünün sonuna kadar yaşayacağı Lübnan'ın Djoum köyüne yerleşti. Lady Hester artık "Çöl

The Travellers'in tarihi kütüphanesi, (The Travellers Club websitesi)

William Pitt the Younger, (John Hoppner, 1805)

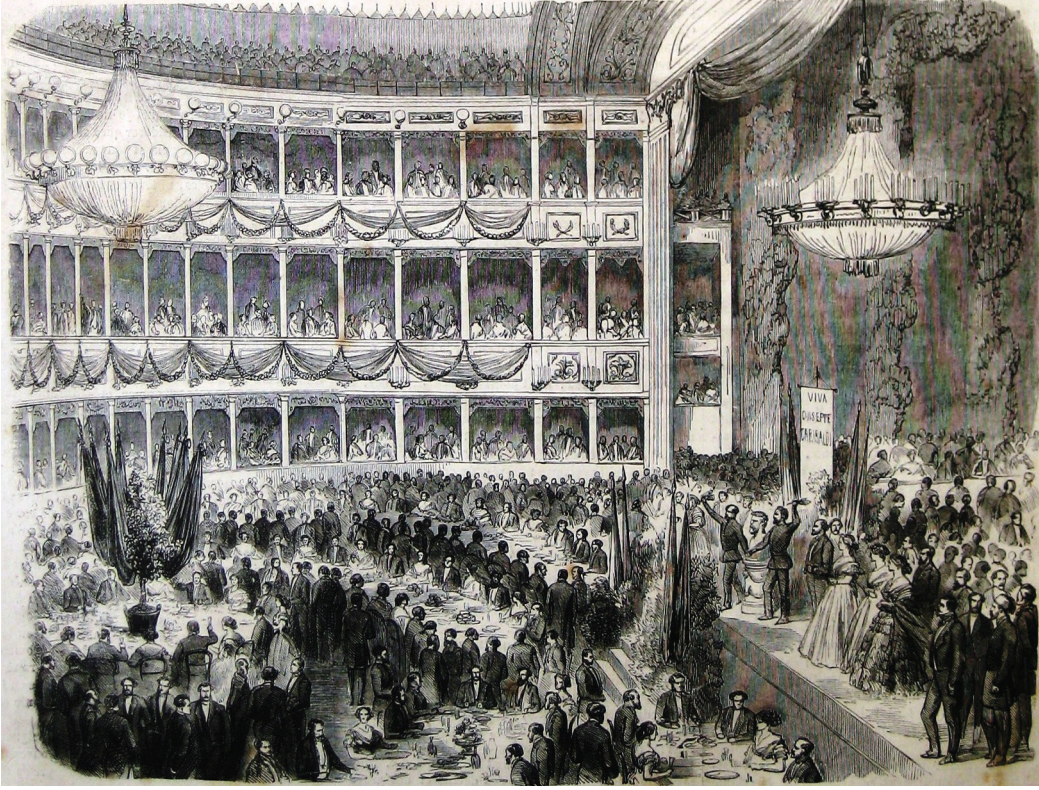
Kraliçesi" olarak anılmaya başlamıştı. Ancak zaman içerisinde İngiltere'den kesilen maaşı, ilerleyen yaşı ve himayesindekilerin yavaş yavaş her şeyini çalmaları sonucu kimsesiz ve düşkün bir hâlde, sefalet içerisinde 1839

Doğuya seyahat etmeden önce Lady Hester Stanhope, (William Beechey)

yılında burada vefat etti.

1 Ağustos 1868 tarihli *The Athenaeum* dergisini ellerine alanlar 2127. sayının 149. sayfasının ilk sütununda uzun bir vefat haberiyle karşılaştılar. "Lady Hester'in hayatındaki son ataselerinden biri İstanbul'da

Naum Tiyatrosu, *L'illustration*, 19 Nisan 1862, (Emre Aracı koleksiyonu)

The Travellers'in 'Coffee Room' yemek salonu, (The Travellers Club websitesi)

öldü: Pera'da kendi adıyla anılan İtalyan Tiyatrosu'nun sahibi ve emprezaryosu Bay Michael Naum" cümlesiyle açılıyordu bu haber. Yani Beyoğlu'nun Naum Tiyatrosu'na adını veren ve kimi yerel Osmanlıca gazetede adının sıklıkla geçtiği şekliyle "Hoca Naum Efendi" bir zamanlar Downing Street'te yaşamış olan Lady Hester Stanhope'un hizmetinde çalıştığı gibi, 1868'de İstanbul'daki vefatı, *The Athenaeum*'dan kaynaklı olarak, onlarca İngiliz yerel taşra gazetesine de dağılırarak, en nihayetinde *The New York Times*'in sütunlarına da ulaşmış dünya haberi oluvermişti. *The Athenaeum* dergisinin haberine göre Halepli bir tüccarın oğlu olan Michael Naum on dört, ya da on beş yaşlarında Lady Hester'in dikkatini çekmiş ve maiyetine katılarak Suriye'ye gitmişti. Naum'un, Lady Hester'in himayesindeki resmi görevi "dragoman", yani tercüman olarak biliniyordu, ama *The Athenaeum*'daki o haberi kaleme alan

yazara bizzat vefatından önce anlattığı üzere Çöl Kraliçesi'nin yanındaki görevleri sadece tercüme işiyle sınırlı kalmamıştı. Birden fazla defalar Lady Hester'in saçını sıfır numara kestigi gibi, ata binmeyi seven işverenin ahırlarında kullanılmak üzere kamıştan sepetler ördüğü de Michael Naum'un hatırasında kalan çöldeki hiç beklenmedik görevleri arasındaydı. Yine *The Athenaeum*'un aktardığına göre Naum, Lady Hester'in yanından ayrıldıktan sonra İstanbul'a dönmüş, bir süre Sultan II. Mahmud'un himayesi altında fes imalatında çalışmıştı. Kim bilir, belki de Walker Bey'in The Travellers'in duvarından bana baktığı portresindeki o fes de Naum'un fabrikasından çıkmaydı. 1831'de Naum Efendi'nin Beyoğlu'ndaki evi yanınca arazisi üzerinde Bosco Kumpanyası ilk olarak illüzyon ve tiyatro gösterileri yapmaya başlamış ve buraya 1848'de inşa edilen kârgir yapı Naum Tiyatrosu'nun yepyeni evi olmuştu. Gerisini

zaten tarih kitapları yazacak, tiyatronun 1870'teki büyük Beyoğlu yangınında kül oluşunun haberleri de yine Londra gazetelerinin sütunlarında dönüp dolaşacaktır.

The Travellers Club'un kütüphanesinde kitaplar hâlâ eski sistem ahşap kartotekslerde dizili fişlerde kataloglanıyor; çıtır çıtır yanan şöminenin üzerindeki saatin tik tak sesine seyyahlara yol açan Roma tanrısı Merkür de duvardaki süslü çerçevesi içindeki büstünden kulak veriyor. John Martin Robinson kulübün 200. yılı vesilesiyle kaleme aldığı ve kapağında kütüphanenin güzel bir fotoğrafının da yer aldığı hacimli ve resimli kulüp tarihçesinde kulüp başkanlarından George Webb'in bu tür kulüplerin amacının üyelerine kendilerini dışarıda hüküm süren dünyadan daha mutlu bir dünyada hayal etme imkanını sağlamak olduğu sözüne dikkat çekiyor. Belki de insan hayalinde aradığı yerleri gerçekte bulup görünce, kaybolduğunu sandığı bir dünyanın esata

var olduğuna tanık olunca o mutluluk bir tür hayalperestlikten çıkıp, ete kemiğe bürünerek, gerçek bir yaşama dönüşmüş oluyor. Hele ki bu arayışta farklı coğrafyaların şehirleriyle farklı asırlardan yitip yaşamların hatıraları da beklenmedik bir şekilde bir araya geliyor ve canlanıyorsa işte o zaman büyük erdemlerle kurulmuş bu kulüpler sanki daha da amaçlarına ulaşmış oluyorlar. 10 Downing Street'ten Naum Tiyatrosu'na, Lady Hester Stanhope'tan Hoca Naum Efendi'nin hayatına yağmurlu bir Travellers Club konuşması kristal avizelerin aydınlattığı yüksek tavanlı "Coffee Room"da bir akşam yemeği sonrası işte böylesine keyifli bir sohbetle noktalanıyordu... 🍷

Emre Aracı'nın Andante'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.